

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

ETAPELE INSTITUȚIONALIZĂRII MODELULUI SOVIETIC ÎN POLONIA ANILOR 1944-1958

Stages of the Institutionalization of the Soviet Model in Poland Between the Years 1944-1958

Isabella Harțuche
Universitatea din București

Abstract: *The establishment of communist regime in Eastern Europe, in accordance with the directions set by Moscow, was a fluctuating process given the freedom of movement that the Soviet Union had in the region, but also a decisive step in structuring the relations between Moscow and popular democracies based of the center-periphery type. The working hypothesis of this research is represented by the existence of an initial plan thought by Stalin in order to create satellite states in Central and Eastern Europe. The Soviet Army was one of the main tools to implement this plan. And even if Stalin had not clearly delineated on a map the geostrategic boundaries of the Soviet model, there are indications that he deliberated triggered the process (forced actions in neighboring countries between 1939-1940) and had several major targets (Baltic, Poland, Romania). The plan existed, the only element of uncertainty regards the limits of Soviet „influence”. Moreover, at the inter-Allied negotiations, Stalin opposed any plan of Allied landing in Balkans which would have meant a limitation of action for the Red Army in the region. This minor clue, points out that Stalin’s targets were not military (swift completion of military operations), but strategically.*

Keywords: P. K. W. N.,¹ A. K.,² troups, Curzon line, USSR.

Armata Roșie a reprezentat un instrument de presiune pentru impunerea voinței Moscovei în ceea ce privește operarea unor modificări teritoriale și impunerea unor administrații sovietice (Polonia, Transcarpatia, țările baltice și regiunea Kaliningrad), precum și în consolidarea poziției partidelor comuniste pe eșicherele politice din statele est-europene în absența unei adeziuni largi la nivelul populației (România, Ungaria). De altfel, revoltele populare din noile „*democrații populare*”-din R. D. G., Polonia și Ungaria, au fost înăbușite ca urmare a intervenției active a trupelor Armatei Roșii staționate chiar pe teritoriul acestora.

Cu excepția Cehoslovaciei și Bulgariei, unde acțiunile violente ale Armatei Roșii împotriva populației au fost reduse ca volum, dar și în intensitate, în celelalte state, Polonia, România, Ungaria și R. D. G., regimul de teroare din timpul conflagrației s-a prelungit și ulterior încheierii ostilităților militare. Această situație a limitat aderența populației la ideologia comunistă, regimurile de „*democrație populară*” fiind instaurate

---

¹ Comitetul Polonez de Eliberare Națională.

² Armia Krajowa.

prin mijloace și acțiuni subversive, cu largul concurs al comandamentelor militare sovietice și reprezentanților U. R. S. S. în Comisiile Aliate de Control.

Prezența trupelor sovietice pe teritoriul statelor est-europene a reprezentat pentru Moscova o garanție suplimentară a faptului că liderii comuniști locali vor transpune în practică directivele primite. Ca instrument de control, Moscova și-a asigurat prezența în Birourile Politice ale partidelor comuniste, precum și în structurile de forță a unor foști ofițeri în Armata Roșie sau agenți sovietici cu origini autohtone și care și-au asumat în mod formal și cetățenia statului de origine. Această practică a fost utilizată pe scară largă în Polonia și Ungaria, și la o dimensiune mai redusă în celelalte state est-europene.

Cel de-al Doilea Război Mondial a modificat major configurația geopolitică a continentului european. Concentrându-și energiile pentru distrugerea Germaniei, anglo-americanii au neglijat consecințele consolidării puterii U. R. S. S. La sfârșitul conflagrației mondiale, țările din Europa Centrală și de Răsărit erau ocupate de armatele sovietice. În doar 5 ani, Moscova a impus regimuri „*democrat-populare*” în statele „*eliberate*” de Armata Roșie, printr-un amestec de forță și intimidare. După consolidarea pozițiilor partidelor comuniste impuse la putere de U. R. S. S., tovarășii de drum au fost înlăturați, iar comuniștii au preluat integral puterea și au trecut în forță la stalinizarea țărilor respective. De altfel, Francois Furet afirma: „*Nu este suficient ca aceste state să fie prietene ale Uniunii Sovietice. Nu este suficient nici măcar ca ele să-i fie supuse. Trebuie să aibă același regim, aceleași instituții și să utilizeze aceleași cuvinte ca să mascheze aceeași realitate*”.³

Constituirea Comitetului Polonez de Eliberare Națională cu acordul Moscovei și impunerea autorității acestuia cu sprijinul Armatei Roșii

Primul caz de implicare a U. R. S. S. în politica internă a unui stat est-european s-a înregistrat în Polonia, prin înființarea, la Moscova, în 21 iulie 1944, a Comitetului Polonez de Eliberare Națională (P. K. W. N.), care se dorea a fi un substitut la guvernul polonez aflat în exil la Londra.

Comitetul, condus de Edward Osobka-Morawski, avea în componență cinci membri ai Partidului Muncitoresc Polonez-P. P. R. (de orientare comunistă), patru foști țărăniști, trei din Partidul Socialist Muncitoresc Polonez, unul din Partidul Democrat, precum și doi membri neafiliați politic. Diversitatea politică a membrilor Comitetului

³ Francois Furet, *Trecutul unei iluzii*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 433.

era menită să scoată în evidență larga susținere populară a acestuia și să legitimizeze preluarea puterii de către comuniști.

La 22 iulie 1944, a fost publicat „Manifestul P. K. W. N. către poporul polonez”, în care se făcea apel la luptă împotriva ocupantului fascist, se anunța înfrângerea Germaniei Naziste și se sublinia rolul Armatei Roșii în eliberarea țării, alături de armata poloneză ce fusese constituită sub controlul Moscovei. În „Manifest” se menționa faptul că P. K. W. N. este singura putere legală din Polonia, în timp ce guvernul în exil era apreciat ca „uzurpator” și „nelegal”. Prin formulările propagandistice (reforma agrară; restituirea bunurilor capturate de ocupantul german; stabilirea graniței vestice pe Oder, cu alipirea Pomeraniei și a Sileziei Superioare la Polonia) sau ambigue (granița estică urma să fie bazată pe „o linie de vecinătate amicală”), precum și prin dezinformări de genul (relații externe bazate pe alianțele cu U. R. S. S., Cehoslovacia, S. U. A., Anglia și Franța; necesitatea primirii de despăgubiri de război, din partea Germaniei), „Manifestul” era menit să inducă, în mod fals, ideea că P. K. W. N. continuă politica tradițională poloneză și că reprezintă puterea legitimă.⁴

Recunoașterea imediată a P. K. W. N. de către U. R. S. S. a determinat crearea a două centre de putere poloneze: guvernul în exil de la Londra, care se bucura de sprijinul majorității populației și care fusese recunoscut de puterile occidentale, respectiv P. K. W. N., cu o aderență redusă în rândul populației, dar care era sprijinit de U. R. S. S. și impus de Armata Roșie.

Pe măsura „eliberării” teritoriului polonez de către Armata Roșie, în localitățile din spatele frontului se constituiau centre de putere controlate de P. K. W. N. Impunerea noului guvern și a administrației locale a fost realizată cu sprijinul direct al Armatei Roșii, dar și al serviciilor speciale sovietice. Trupele sovietice au fost implicate deopotrivă atât în protecția fizică a membrilor administrației P. K. W. N., cât și în eliminarea grupurilor din rezistența poloneză afiliate guvernului de la Londra.

O dovadă a implicărilor forțelor militare sovietice în sprijinul P. K. W. N. o constituie instrucțiunile din partea guvernului sovietic, din 2 august 1944, către Nikolai Bulganin, care trasează sarcinile asociate noii funcții a acestuia de reprezentant al U. R. S. S. pe lângă P. K. W. N. Pe de o parte, lui Bulganin i s-a ordonat să ofere sprijin administrației și aparatului de securitate al P. K. W. N. aflate în formare iar, pe de altă

---

⁴ Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor 1918-1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, pp. 312-314.

parte, acesta era însărcinat cu eliminarea formațiunilor politice și militare pe care guvernul polonez aflat în exil le mai avea active în teritoriile ocupate de Armata Roșie.⁵

În strânsă conexiune cu însărcinările lui Bulganin, ordinele de misiune, din 23 august 1944, către trupele sovietice specificau în mod clar măsurile urgente care trebuiau luate împotriva unităților poloneze din Armia Kraiowa (A. K.) aflate la vest de linia Curzon și care încercau să ajungă la Varșovia pentru a sprijini revolta declanșată, la 1 august 1944, în capitala poloneză împotriva trupelor germane.⁶

Acest ordin ilustrează poziția lui Stalin față de Insurecția de la Varșovia, percepută de liderul sovietic drept o amenințare la adresa planurilor Moscovei de substituie a guvernului în exil de la Londra, cel care a inițiat insurecția, cu guvernul marionetă reunit în cadrul P. K. W. N. Revolta poloneză, declanșată în momentul pătrunderii, la 31 iulie 1944, a primelor trupe sovietice în periferiile Varșoviei (cartierul Praga, de pe partea de răsărit a Vistulei), a devansat planurile sovietice de ocupare a capitalei poloneze (atacul decisiv fusese stabilit pentru 8 august).⁷ Ulterior, Stalin a ordonat oprirea înaintării Armatei Roșii pe Vistula, a tergiversat discuțiile cu guvernul polonez în exil (desfășurate la Moscova în intervalul 3-9 august) și a refuzat să admită aterizarea avioanelor aliate ce parașutau ajutoare pentru insurgenți în zona aflată sub controlul sovieticilor.

Astfel, deși diviziile de partizani ai A. K. din regiunea Volin luptaseră alături de unitățile sovietice, în cursul lunii iulie, pentru eliberarea regiunilor Vilnius, Lvov și Lublin, ulterior declanșării Insurecției de la Varșovia (1 august-2 octombrie), trupele sovietice au trecut la dezarmarea militarilor din A. K., urmată de înrolarea acestora în Divizia Tadeusz Kosciuszko (creată de sovietici din prizonieri polonezi) sau deportarea în Rusia a celor care se opuneau. În urma acțiunii militare sovietice, întreg statul major al forțelor poloneze de partizani din zona Lvov și Lublin, precum și câteva zeci de mii de militari polonezi au fost arestați și deportați.⁸

Amploarea acțiunilor represive ale Armatei Roșii împotriva polonezilor în timpul insurecției de la Varșovia este ilustrată de raportul N. K. V. D. către Stalin, din octombrie 1945, care menționează că, la

---

⁵ Leonid Gibianskii, Norman M. Naimark, *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944-1949*, Boulder, Westview Press, 1997, p. 11.

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor*, p. 315.

⁸ *Ibidem*, p. 309.

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

acea dată, în lagărele N. K. V. D. se aflau mai mult de 27.000 de mii de polonezi, cei mai mulți dintre aceștia fiind arestați în cursul anului 1944.⁹

Armata Roșie și trupele N. K. V. D.-factori decisivi în eliminarea mișcării de rezistență din Polonia

În teritoriile poloneze încorporate la U. R. S. S., respectiv regiunile Vilnius și Lvov, Armata Roșie și serviciile speciale sovietice au trecut la anihilarea partizanilor polonezi, care au inițiat acțiuni de împiedicare a stabilirii administrației sovietice în aceste teritorii. Pentru eliminarea elementului polonez din regiunea încorporată la U. R. S. S., în octombrie 1944, guvernul sovietic și P. K. W. N. au semnat un acord privind relocarea populației poloneze în teritoriile aflate în guvernarea P. K. W. N. În baza acestui acord, în termen de un an, cu sprijin sovietic, au fost relocați aproximativ două milioane de polonezi.¹⁰

În urma eliberării ultimelor teritorii poloneze de sub ocupația germană (ianuarie 1945), sovieticii au inițiat noi acțiuni de eliminare a grupărilor din A. K. poloneză din clandestinitate. Întrucât menținerea A. K. a fost interpretată de Stalin drept o activitate pro-germană și profascistă, în februarie 1945, guvernul polonez de la Londra a decis dizolvarea oficială a acesteia, facțiunile acesteia urmând să acționeze în conspirativitate. De altfel, majoritatea grupurilor din A. K. au tratat dizolvarea drept o mișcare tactică, ele continuând lupta împotriva administrației controlate de comuniști.

Potrivit unor estimări ale poliției secrete poloneze, existau aproximativ 300 de grupuri de partizani, cu un efectiv de până la 30.000 de membri.¹¹ Majoritatea dintre acestea au fost anihilate în intervalul toamna lui 1945-decembrie 1946, ca urmare a acțiunilor directe ale Armatei Roșii și trupelor N. K. V. D. Trupele sovietice acționau, de altfel, în baza clauzei secrete a „Acordului de frontieră polono-sovietic”, semnat la 16 august 1945, potrivit căreia puteau iniția acțiuni, fără a înștiința autoritățile poloneze, împotriva mișcării de rezistență poloneze.¹² Totodată, 15 din cele 35 de regimente ale N. K. V. D. care acționau pe

⁹ Leonid Gibianskii, Norman M. Naimark, *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe*, p. 13.

¹⁰ Rafał Wnuk, „History of the Anti-Communist Conspiracy in Poland after the Second World War (1944–1956)”, în Dorothy Rogers, Wheeler Joshua, Závacká Marína, Casebier Shawna (eds.), *Topics in Feminism, History and Philosophy*, volum 6, Viena, IWM Junior Visiting Fellows Conferences, 2000, p. 3.

¹¹ *Ibidem*, p. 6.

¹² Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor*, p. 358.

teritoriul statelor est-europene staționau în Polonia, fiind implicate în acțiuni directe de eliminare a rezistenței sau în antrenarea trupelor poliției secrete poloneze pentru lupta împotriva trupelor de partizani.¹³

Contribuția decisivă a trupelor sovietice la anihilarea mișcării de rezistență poloneze a fost percepută ca atare de autoritățile comuniste de la Varșovia, astfel încât în noiembrie 1946 când Stalin a inițiat retragerea trupelor N. K. V. D. din Polonia, președintele Boleslaw Bierut i-a solicitat liderului sovietic să amâne decizia pentru ca administrația comunistă să-și poată consolida pozițiile.¹⁴ Urmare a acestui episod, trupele N. K. V. D. au participat în 1947 la anihilarea ultimelor tentative armate de amploare ale mișcării de rezistență poloneze, coagulate în jurul organizației Uniunea Libertății și Independenței.

Consilierii sovietici militari-instrumentul folosit de Moscova în sovietizarea armatei și a instituțiilor de forță

Încă din 1944, în momentul intrării Armatei Roșii pe teritoriul Poloniei, Moscova a desemnat o serie de consilieri pe lângă liderii comuniști polonezi. Sistemul a fost formalizat, la 20 februarie 1945, când Ministerul Apărării din U. R. S. S. a lansat ordinul nr. 7558 privind consilierii de securitate sovietici în Polonia. În baza acestuia, generalul Ivan A. Serov a fost numit, la 1 martie 1945, consilierul principal al N. K. V. D. pe lângă Ministerul Securității Publice din Polonia. Ofițeri de securitate sovietici au fost detașați atât pe lângă sediul central al M. P. S., cât și în cadrul birourilor regionale. În 1953, existau 30 de consilieri în cadrul M. P. S. și alți 25 la nivel local.¹⁵

Similar, în cadrul armatei poloneze au fost detașați mai mulți ofițeri de rang înalt din Armata Roșie, în frunte cu mareșalul sovietic de origine poloneză Konstantin Rokossowski, care a deținut, în intervalul 1949-1956, funcția de ministru al apărării în guvernul polonez (membru al Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Unit Polonez și adjunct al comandantului trupelor Tratatului de la Varșovia din 1955).

Imediat după instalarea în funcția de ministru al apărării (noiembrie 1949), Rokossowski (la momentul numirii era comandantul

¹³ Rafal Wnuk, „History of the Anti-Communist Conspiracy in Poland after the Second World War (1944–1956)”, în *Topics in Feminism, History and Philosophy*, pp. 8-9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 10.

¹⁵ Leszek W. Gluchowski, Edward Jan Nalepa, „The Soviet-Polish Confrontation of October 1956: The Situation in the Polish Internal Security Corps”, în *Cold War International History Project*, Working Paper no. 17, Washington, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1997, p. 4.

garnizoanei sovietice ce staționa la Legnica lângă Varșovia) a inițiat, cu sprijinul atașatului militar sovietic generalul I. Kozak, un amplu proces de reformă a armatei poloneze. În realitate, acest proces a însemnat epurarea din serviciul activ a circa 10.000 de ofițeri¹⁶ și infiltrarea armatei poloneze cu ofițeri sovietici, majoritatea agenți ai serviciului de spionaj militar sovietic (G. R. U.). Ca urmare, în 1952, aproximativ 90% din funcțiile de comandă ale armatei poloneze erau deținute de ofițeri sau agenți sovietici.¹⁷

Consilierii sovietici au fost retrași în noiembrie 1956, ulterior conflictului sovieto-polonez din septembrie-octombrie. Memorandumul lui Hrușciov către Gomulka, din 22 octombrie, evidențiază faptul că desființarea instituției consilierilor sovietici din Polonia a avut la bază o decizie a Comitetului Central al P. C. U. S., în timp ce decizia de eliminare a ofițerilor sovietici din armata poloneză a fost lăsată la latitudinea oficialilor polonezi.¹⁸

Octombrie 1956-conflictul sovieto-polon

Discursul lui Hrușciov la cel de-al XX lea Congres al P. C. U. S. de la Moscova (14-25 februarie 1956), urmat de declanșarea procesului de destalinizare în toate statele blocului comunist, precum și dispariția prim-secretarului Partidului Muncitoresc Unit Polonez-Boleslaw Bierut (12 martie 1946) au deschis un conflict la vârful partidului comunist polonez și au alimentat speranțele societății poloneze într-o liberalizare a regimului politic.

Revolta muncitorilor de la Poznan (iunie 1956) a reliefat sentimentele antisovietice ale populației și a determinat autoritățile comuniste să intervină în forță împotriva manifestanților (28-29 iunie). Evenimentele de la Poznan au adâncit animozitățile dintre facțiunile P. M. U. P. aflate în conflict, ședința Biroului Politic din 13 octombrie 1956 marcând intensificarea discuțiilor pe tema raporturilor polono-sovietice.

Discursul lui Wladyslaw Gomulka, reabilitat de puțin timp, cu privire la necesitatea „normalizării” relațiilor polono-sovietice pentru „a

¹⁶ Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor*, p. 391.

¹⁷ T. Rakowska-Harmstone, C. D. Jones, I. Sylvian, *Warsaw Pact. The Question of Cohesion*, volum II, Ottawa, Operational Research and Analysis Establishment, 1984, p. 63.

¹⁸ „Memorandum from Khrushchev to Gomulka Recalling Soviet Advisors”, disponibil electronic la <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116957> (accesat la 16 octombrie 2016).

stăvilă manifestările anti-sovietice ale populației”,¹⁹ a generat iritarea lui Rokossowski.

În contrapartidă, ambasadorul sovietic Panteleimon Ponomarenko, a comunicat, la 18 octombrie, primului secretar al P. M. U. P. Edward Ochab că Kremlinul este iritat de starea de spirit antisovietică din Polonia și că, a doua zi, avea să sosească o delegație sovietică la Varșovia pentru a analiza situația la fața locului.

În noaptea de 18-19 octombrie, la ordinul mareșalului Rokossowski, trupele sovietice staționate în Polonia au început marșul către Varșovia, fără o informare prealabilă a liderilor P. M. U. P. De asemenea, porturile poloneze la Marea Baltică au fost blocate de flota sovietică, iar trupele Armatei Roșii de pe teritoriul U. R. S. S. din vecinătatea graniței cu Polonia au fost puse în stare de alertă. Partea sovietică a mascat adevăratele intenții ale acțiunii militare, susținând că trupele sovietice din Grupul de Armată Nord desfășurau un „*exercițiu militar*”.²⁰

Pe 19 octombrie s-au desfășurat lucrările celei de-a VIII-a Plenare a Comitetului Central al P. M. U. P., cu participarea delegației sovietice conduse de Nikita Hrușciov. Cu această ocazie, în pofida rezervelor venite din partea sovietică, Wladyslaw Gomulka a fost ales prim-secretar al P. M. U. P. Evenimentul a generat mari manifestații populare de susținere a noului lider, determinându-l pe Hrușciov să caute o soluție de compromis, cu atât mai mult cu cât Gomulka a oferit asigurări, inclusiv în declarații publice, cu privire la faptul că Polonia rămânea un membru loial al Pactului de la Varșovia.

Prelungirea exercițiului militar sovietic până la 23 octombrie, indică faptul că sovieticii erau pregătiți oricând să recurgă la opțiunea militară și să formeze un grup pro-moscovit în cadrul P. M. U. P., similar modelului ce va fi utilizat în Ungaria în noiembrie 1956.²¹

În urma negocierilor polono-sovietice, Gomulka a reușit să obțină, în schimbul rămânerii trupelor sovietice pe teritoriul polonez, câteva avantaje de natură politică (o oarecare marjă de autonomie în raport cu Moscova; retragerea lui Rokossovski și a câtorva zeci de consilieri militari sovietici-13 noiembrie 1956), respectiv avantaje de

¹⁹ Adrian Pop, *Tentația tranziției. O istorie a prăbușirii comunismului în Europa de Est*, București, Editura Corint, 2002, p. 65.

²⁰ Grupul Sovietic de Armată Nord era staționat în peste 35 de garnizoane în Nordul și Vestul Poloniei, având în componere inclusiv o divizie blindată, una mecanizată, precum și forțe aeriene.

²¹ Leszek W. Gluchowski, Edward Jan Nalepa, „The Soviet-Polish Confrontation of October 1956”, pp. 64-65.

ordin economic și financiar.²² De altfel, opinia publică poloneză a perceput retragerea lui Rokossovski drept un simbol al ieșirii Poloniei de sub dominația U. R. S. S.²³ Ulterior acestui episod prezența militară sovietică în Polonia a devenit tot mai discretă.

Armata Sovietică a reprezentat unul dintre cele mai importante instrumente ale Moscovei în instaurarea regimului comunist în Europa Centrală și de Est. Cu excepția Cehoslovaciei și Bulgariei, unde acțiunile violente ale Armatei Roșii împotriva populației au fost reduse ca volum, dar și în intensitate, în celelalte state, Polonia, România, Ungaria și R. D. G., regimul de teroare din timpul conflagrației s-a prelungit și ulterior încheierii ostilităților militare. Această situație a limitat aderența populației la ideologia comunistă, regimurile de „*democrație populară*” fiind instaurate prin mijloace și acțiuni subversive, cu largul concurs al comandamentelor militare sovietice și reprezentanților U. R. S. S. în Comisiile Aliate de Control.

Încă din perioada 1944-1945, în plin război, Armata Roșie a reprezentat un instrument de presiune pentru impunerea voinței Moscovei în ceea ce privește operarea unor modificări teritoriale și impunerea unor administrații sovietice (Polonia, Transcarpatia, țările baltice și regiunea Kaliningrad), precum și în consolidarea poziției partidelor comuniste pe eșicherele politice din statele est-europene în absența unei adeziuni largi la nivelul populației (România, Ungaria). Chiar și în Cehoslovacia și Bulgaria, unde factorii interni au jucat un rol important în instaurarea comunismului, prezența armatei sovietice în aceste state a avut rolul de a asigura ireversibilitatea procesului. De altfel, revoltele populare din noile „*democrații populare*”, din R. D. G., Polonia și Ungaria, au fost înăbușite ca urmare a intervenției active a trupelor Armatei Roșii staționate chiar pe teritoriul acestora.

Armata Roșie a reprezentat un factor decisiv în consolidarea pozițiilor partidelor comuniste, prin anihilarea treptată a principalelor puncte de rezistență instituțională (regalitatea în România; autoritatea președintelui Edvard Benes în Cehoslovacia; controlul asupra instituțiilor de forță), politică (fraudarea alegerilor, scoaterea în afara legii a partidelor care nu se conformau politici Moscovei), militară (acțiuni de epurare) și socio-economică (naționalizarea mijloacelor de producție; inițierea unor reforme agrare). Aceste acțiuni s-au desfășurat, în cele mai multe cazuri, cu

²² Ioan Scurtu (coord.), *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001)*, volum I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, pp. 219-220.

²³ Leszek W. Gluchowski, Edward Jan Nalepa, „The Soviet-Polish Confrontation of October 1956”, p. 11.

girul Kremlinului și sub supervizarea trupelor Armatei Roșii sau a reprezentanților serviciilor secrete sovietice.

Prezența trupelor sovietice pe teritoriul statelor est-europene a reprezentat pentru Moscova o garanție suplimentară a faptului că liderii comuniști locali vor transpune în practică directivele primite. Ca instrument de control, Moscova și-a asigurat prezența în Birourile Politice ale partidelor comuniste, precum și în structurile de forță a unor foști ofițeri în Armata Roșie sau agenți sovietici cu origini autohtone și care și-au asumat în mod formal și cetățenia statului de origine. Această practică a fost utilizată pe scară largă în Polonia și Ungaria, și la o dimensiune mai redusă în celelalte state est-europene.

Înființarea Tratatului de la Varșovia a asigurat cadrul pentru legitimarea prezenței forțelor militare sovietice pe teritoriul Ungariei și României după semnarea Acordului de Stat austriac (15 mai 1955), respectiv a controlului U. R. S. S. în materie de probleme militare prin desemnarea unei comandament unic.

Presiunea U. R. S. S. asupra Poloniei și intervenția militară din Ungaria a accelerat procesul de redobândire, de către statele est-europene a unor forme de suveranitate națională. Majoritatea ofițerilor sovietici care au activat în structurile militare ale statelor est-europene sau drept consilieri militari s-au reîntors la Moscova. Mai mult, a determinat U. R. S. S. să revizuiască politica staționării trupelor sovietice în Europa de Est. Astfel, în 1956 și 1957, Moscova a încheiat un acord cu Polonia, Ungaria, România și R. D. G. prin care se stabileau termenii staționării forțelor militare sovietice pe teritoriul acestor state. Ultimul gest al schimbării de atitudine a fost decizia de retragere a forțelor Armatei Roșii din România în 1958.